

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

Buxoro davlat universiteti rektori

O.X.Xamidov

2024-yil “30” avgust

Ro'yxatga olindi: №

2024-yil “ ”

O'RGANILAYOTGAN TIL NAZARIY ASPEKTLARI

O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200 000 – San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	230 000 - Tillar
Ta’lim yo’nalishi:	60230100 - Filologiya va tillarni o’qitish (ingliz tili)

Fan/modul kodi O'TNA15-812		O'quv yili 2027-2028 2028-2029	Semestr 5/6/8	ECTS – Kreditlar 12	
Fan/modul turi Majburiy fan		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 12	
I.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	O'rganilayotgan til nazariy aspektlari	180	180	360	
I.	Fanning mazmuni O'rganilayotgan til nazariy aspektlari fani talabalarga o'rganilayotgan tilning asosiy nazariy tushunchalari, chet tilini o'rganishning uslub va yondashuvlari, tilning ilmiy bilimlar tizimida tutgan o'rni va ahamiyati bilan tanishtirish, ularga til sathlarining nutqiy muloqot jarayonida kuzatiladigan asosiy qonuniyatlarini o'rgatadi. Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarda til nazariy aspektlarining bir-biri bilan o'zaro munosabatlari to'g'risidagi ilmiy-nazariy tushunchalarni shakllantirish, ularning tabiiy til mohiyati to'g'risidagi bilimlarini kengaytirish, tilning ichki tuzilmasi, til qatlamlari va birliklarini ilmiy asosda tadqiq etish ko'nikmalarini rivojlantirish kabi vazifalarni bajaradi. II.Asosiy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) “O'rganilayotgan til nazariy aspektlari” fani tarkibida 4 ta modul “Leksikologiya”, “Nazariy fonetika”, “Nazariy grammatika” va “O'rganilayotgan til tarixi” o'qitiladi. II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: I.LEKSIKOLOGIYA 1-mavzu. “Leksikologiya faniga kirish” Fanning mazmuni. Leksikologiya fan sifatida. Leksikologiya terminining paydo bo'lishi va rivojlanishi. Leksikologiyaning boshqa fanlar bilan bog'liqligi. Fanning predmeti va ob'ekti, fanning metodi va ishlatish yo'llari. Leksikologiya fanining bo'limlari va uning boshqa qismlari bilan bog'liqligi. 2-mavzu. Leksikografiya Leksikografiyaning fan sifatida rivojlanishi. Lug'atlarning asosiy turlari: ensiklopedik, lingvistik, izohli va tarjima lug'atlari. Lug'at turlari muammosi va ularni yaratish uslublari. Lug'atlar uchun so'z tanlash, lug'at maqolalarining tuzilishi va boshqalar. Ingliz, nemis, fransuz va ispan tillaridagi lug'atlarning asosiy turlari: izohli va tarjima lug'atlari, sinonimlar lug'ati, frazeologik birliklar lug'ati,				
II.					

ensiklopedik, lingvistik, izohli va tarjima lugʻatlari. Lugʻat turlari muammosi va ularni yaratish uslublari. Lugʻatlar uchun soʻz tanlash, lugʻat maqolalarining tuzilishi va boshqalar. Ingliz, nemis, fransuz va ispan tillaridagi lugʻatlarning asosiy turlari: izohli va tarjima lugʻatlari, sinonimlar lugʻati, frazeologik birliklar lugʻati, etimologik, ideografik, maxsus lugʻatlar, neologizmlar lugʻatlari va boshqalar.

Oʻquv lugʻatlarining tuzilishi (soʻzlarning birikish yoʻllari lugʻati, koʻp qoʻllaniladigan soʻzlar lugʻati). Turli lugʻatlarda soʻz maʼnolarini ochib berish yoʻllari. Tarjima jarayonida lugʻat bilan ishlash, Soʻzning izohli tahlilini oʻrganish, boshqa lugʻatlardagi izohlari bilan qiyoslash. Til lugʻat tarkibining oʻzgarishi sotsiolingvistik hodisa ekanligi. Lugʻat tarkibining sifat va son jihatidan oʻzgarishi. Lugʻat tarkibining leksik va stilistik tasnifi. Soʻzlarni ishlatilishi jihatidan tasnif etish. Umumisteʼmol soʻzlari va maxsus leksika. Arxaizmlar, istorizmlar, neologizmlar, ularning tarixiy bogʻliqligi va oʻzaro taʼsiri. Asosiy va yordamchi soʻz turkumlarining son jihatidan oʻzaro farqi. Nomlashning faolligi va lugʻat tarkibining boyish yoʻllari. Soʻzning maʼno taraqqiyoti rivoji, boshqa tillardan kirgan soʻzlar qatlami.

3-mavzu. Semasiologiya

Soʻz til lugʻat tarkibining asosiy birligi sifatida. Soʻzning morfema, soʻz shakli, soʻz birikmasidan farqli xususiyatlari. Motivatsiya tushunchasi. Idiomatika va motivatsiya turlari: fonetik, morfologik, semantik. Maʼno va soʻz maʼnosining tuzilishi. Oʻrganilayotgan til, ona tili va boshqa tillardagi soʻzlarning semantik tuzilishi. Soʻz maʼnosining tuzilishini oʻrganishda paradigmatika va sintagmatikaning roli. Kontekst va uning turlari. Sodda, tub, yasama va qoʻshma soʻzlarning oʻziga xos maʼnolari. Soʻz maʼnosi va uning tuzilishi. Frazeologik birliklar maʼnolarining xususiyatlari, maʼno turlari tasnifi. Soʻzning leksik-semantik variantlari.

4-mavzu. Soʻz maʼnosining oʻzgarishi va natijalari

Maʼno tuzilishida sinxronik va diaxronik qarashlar va uning rivojlanish qonuniyatlari. Lugʻat birligini semantik guruhlariga ajratish.

5-mavzu. Semantik maydon tushunchasi

Monosemiya, polisemiya, omonimlar-til birliklari sifatida. Giperonimiya va giponimiya muammolari. Sinonim, antonim va masalalari, va ularning manbalari, tasnifi, tilni boyitishi va til rivojlanishidagi ahamiyati.

6-mavzu. Soʻzlarning semantik klassifikatsiyasi

Ingliz tilida soʻzlarning semantik qatlami, kitobiy uslub, soʻzlashuv uslubida soʻzlar, soʻzlarning turli semantik va noseantik guruhlari.

7-mavzu. Soʻzning morfologik tuzilishi

Bir va koʻp morfemali soʻzlar. Morfemaning leksik birlik ekanligi. Morfemalar turlari va sinflari. Soʻz negizi va uning turlari. Hozirgi zamon ingliz tilida soʻz

tuzilishining turlari. Soʻz tuzilishiga diaxronik va sinxronik qarash. Morfemalar yasash. Morfema va allomorfemalar. Soʻz tuzilishini morfemik tahlil qilish asoslari va ularning soʻz yasash tahlilidan farqi.

8-mavzu. Soʻz yasash

Soʻz yasash usullari. Soʻzning asosiy tarkibiy qismlari. Soʻz negizi. Oʻzakning tuzilishi va semantikasi. Keng va kam tarqalgan usullar bilan soʻz yasash. Leksik nomlashda soʻz yasashning roli va oʻrni. Soʻz yasash qatorlari zanjiri. Old qoʻshimchalar va ularning turlari. Har xil mezonlarga asoslanib old qoʻshimchalarni tasnif etish. Oʻzak old qoʻshimchalarning semantikasi. Yarim old qoʻshimchalar yordamida soʻz yasash. Qoʻshma soʻzlarning soʻz yasashning keng tarqalgan yoʻllaridan biri ekanligi. Anʼanaviy va zamonaviy tilshunoslikda qoʻshma leksikalizatsiyalashuvi va soʻz yasashda har xil turlarning birikuvi.

9-mavzu. Frazzeologiya

Frazzeologiyaning maqsad va vazifalari. Turgʻun va erkin birikmalarni farqlash muammosi, ularni farqlovchi belgilar. Leksik birikish. Turgʻun birikmalar va ularning har xil mezonlarga asosan tasnifi. Frazzeologik birliklarning yuzaga kelish yoʻllari. Soʻz va soʻz birikmasining oʻxshashligi va farqi. Frazzeologik birliklar va ularni tarjima qilish muammolari. Frazzeologik birliklarning lingvokulturoliya va pragmatika jihatdan xususiyatlari.

10-mavzu. Etimologiya

Til lugʻat tarkibining etimologik jihatdan tasnifi. Oʻrganilayotgan tilda keyin paydo boʻlgan va boshqa tillardan kirib kelgan soʻzlar. Xorijiy tillardan kirib kelgan soʻzlarning turlari, oʻzlashtirilishi, assimilyatsiyasi, lugʻat tarkibi va soʻz yasash tizimiga taʼsiri. Baynalminal soʻzlar. Etimologik lugʻatlar. Ingliz tili paremiologiyasi. Ingliz maqollarining tasnifi. Maqollar, aforizmlar, hikmatli soʻzlar

11-mavzu. Tilning lugʻat sostavidan foydalanish metodlari

Til lugʻat birliklaridan foydalanish. Leksik tadqiq qilish jarayoni, bosqichlari va metodlari

12-mavzu. Sintagmatika va paradigmaticada soʻz maʼnosi

Koʻp maʼnolilik va kontekst. Leksik kontekst. Grammatik kontekst. Ekstralingvistik kontekst (vaziyat konteksti)

13-mavzu. Leksikologiya va sotsiolingvistika

Leksikologiya va sotsiolingvistikaning aloqadorligi. Ijtimoiy lingvistikaning asosiy muammolari

14-mavzu. Leksikologiya va lingvomadaniyat

Hozirgi zamon tilshunosligida lingvomadaniyatning asosiy obyekti, maqsadi va vazifalari. Lingvomadaniyatning leksikologik asoslari

15-mavzu. Leksikologiya va kognitiv lingvistika

Leksikologiyaning kognitiv tilshunoslik bilan aloqasi. Kognitiv tilshunoslikning

asosiy muammolari. Zamonaviy kognitiv lingvistikada asosiy birlik sifatida tushuncha

2. NAZARIY FONETIKA

1-mavzu. Fonetika lingvistik fan sifatida

Fonetika lingvistik fan sifatida, turli fonologik maktablar va fonologik nazariyalar, olimlarning tovushlar haqidagi fikrlari.

2-mavzu. O'rganilayotgan til fonemalarining tilning turli variantlarida ifodalanishi

O'rganilayotgan tilning turli variantlarida unli va undoshlarning talaffuz farqlari.

3-mavzu. O'rganilayotgan tilda segment fonemalar

Segment fonemalarning artikulyatsion tomoni: tovushlar hosil bo'lishining to'rt mexanizmi (kuch, tebranish, rezonatorlik va to'siqni yengish), ularga aloqador bo'lgan nutq organlari. Nutq organlarining tuzilishi, faoliyati va vazifalari. Unli tovushlarni tasnif qilishda o'zbek, rus, Yevropa va Amerika olimlarining fikrlari. Unlilarning talaffuz turg'unligiga ko'ra (monoftong, diftong, diftongoid), tilning gorizontaal va vertikal harakatiga ko'ra, lablarning holatiga ko'ra, tarixiy cho'ziqligiga ko'ra, nutq organlarining taranglashuviga ko'ra tasnifi. O'rganilayotgan til unlilarini rus va o'zbek tili unlilari bilan qiyoslash. Undosh tovushlarni tasnif qilishda rus, o'zbek, ingliz, nemis, fransuz, ispan va amerika olimlarining fikrlari. Undosh tovushlarni tovush paychalarining ishtirokiga ko'ra va talaffuz kuchiga ko'ra; faol va passiv nutq organlariga ko'ra; tovush hosil bo'lishida to'siqning turiga ko'ra va shovqinning xarakteriga ko'ra; kichik tilning faoliyatiga ko'ra tasnifi. O'rganilayotgan tilda affrikat tovushlarining soni haqida fikrlar. O'rganilayotgan tildagi undoshlarni rus va o'zbek tili undoshlari bilan qiyoslash. Unli va undosh tovushlarning hosil bo'lishida asosiy farqlar. Turli tillarda mavjud bir xil tovushlarning sifat jihatidan farqlanishi. Artikulyatsion baza tushunchasi. Segment fonemalar hosil bo'lishining akustik tomoni: nutq tovushlarining, fizik xususiyatlari (tovush tebranishi, cho'ziqligi, ovoz toni), ularning artikulyatsion shakli. Segment fonemalarning fonologik tomoni: fonemaga ta'rif berish muammosi.

4-mavzu. Fonema nazariyasi

Fonemaning uch xususiyati yaxlitligidan iboratligi: uning material (talaffuz) tomoni, abstraktligi, umumiyliigi, funksional, ya'ni ma'no farqlay olish xususiyati. Fonema va uning variantlari (allofonlar). Segment fonemalarning konstitutiv va distinktiv vazifalari. Urg'usiz unlilar va ularning tasnifi. Transkripsiya va uning turlari. Nutq tovushlarining o'zgarishi va ularning turlari. Bu haqda Moskva va Sankt Peterburg olimlarining qarashlari. Assimilyatsiya, akkomodatsiya va eliziya kabi tovush o'zgarishi xususiyatlari.

5-mavzu. Tillarda bo'g'in qurilishi

Bo'g'in fonetikaning talaffuz birligi sifatida. Bo'g'inning nutqdagi vazifalari. Bo'g'in hosil qiluvchi tovushlar. Bo'g'inning tarkibiy qismlari va turlari. Bo'g'in boshida va oxirida unli va undoshlarning birika olishi. O'rganilayotgan xorijiy tilda bo'g'in ajratish qoidalari. Bo'g'in haqida mavjud nazariyalar. Bo'g'inning vazifalari.

6-mavzu. So'z urg'usi

So'z urg'usi tushunchasi, ularning turlari (dinamik, musiqiy, sifat va miqdor urg'ulari). So'z urg'usining xususiyatlari. Urg'uning o'rni va darajasi. Urg'u o'rnini belgilovchi omillar (retsessiv, ritmik, grammatik va semantik), ularning o'zaro munosabati. So'z urg'usining vazifalari.

7-mavzu. Intonatsiya

Intonatsiya ta'rifi. Tor va keng ta'rif. Intonatsiyaning tashkiliy qismlari va ularning vazifalari. Intonatsiya va prosodiya. Intonatsiyaning melodik komponenti, uning ta'rifi va vazifalari. Tekst hosil qilishda melodik komponentning roli. Melodik komponentning turlari. Intonatsiyaning gap urg'usi komponenti, uning ta'rifi va vazifalari. Gap urg'usining turlari. Gap urg'usi va so'z urg'usi munosabati. Gap urg'usining matn tuzishda ritmik va intonatsion guruhlar hosil qilishdagi roli. Gap urg'usining melodik komponent bilan o'zaro munosabati va gapning kommunikativ markazini hosil qilish qobiliyati. Gap urg'usining vazifalari. Intonatsiyaning yozma ifodalash turlari (L. Armstrong va I.Uord sistemasi va R.Kingdon metodi). Intonatsiyaning raqamli va pog'onali ifodalanishi. Intonatsiyada nutq tezligi (temp), ovoz bo'yog'i (tembr), pauza (to'xtam) va ritm (urg'uli va urg'usiz bo'g'inlar ketma-ketligi) kabi birliklarning vazifalari. Intonatsiyaning fonologik vazifasi. Intonema tushunchasi. Intonatsiyaning matn hosil qilish vazifasi.

8-mavzu. Nutqning fonostilistik xususiyatlari

Fonostilistikaning asosiy o'rganish ob'ektlari. Talaffuz normasi va uning stilistik farqlanishi masalasi. Fonetik uslublarni ifodalashda ekstralingvistik va paralingvistik vositalar. Tovush va intonatsiya stilistikasi. Intonatsion uslub turlari. Fonetik sinonimiya masalasi. Tovushlar simvolizmi tushunchasi.

3. NAZARIY GRAMMATIKA

1-mavzu. Nazariy grammatika faniga kirish

O'rganilayotgan tilning genetik va morfologik xususiyatlari. Morfologiya va sintaksis. Grammatikaning ta'rifi. Grammatik shakl va grammatik ma'no.

2-mavzu. Til va nutq tushunchalarini farqlash

Til va nutq. Aktualizatsiya. Grammatik qurilishning birliklari. Tilni grammatik jihatdan tasvirlashning turlari. Grammatikadagi metod va nazariy yo'nalishlar.

3-mavzu. Morfologiya

O'rganilayotgan tilning grammatik vositalari: tilning grammatikqurilishi. Tilning morfologik qurilishi. Gapda so'z tartibi, yordamchi so'zlar, grammatik qo'shimchalar, urg'u va intonatsiya, o'zak tarkibidagi tovushlar o'zgarishi. Morfema, morf, allomorf va ularning strukturaviy turlari. Morfemanning turlari. Analitik shakl tushunchasi. Til grammatik tizimining xususiyatlari. So'z turkumi. Asosiy so'z turkumlari. Mustaqil va yordamchi so'zlar. O'rganilayotgan tilda so'z turkumlarining umumiy xususiyatlari. So'z turkumlarining shakl va ma'nolari. Transpozitsiya hodisasi.

4-mavzu. Grammatik kategoriyalar

Grammatikadagi asimmetriya hodisasi. Funksional yondashuv. Grammatik kategoriyalar. Grammatik kategoriyaning mazmun plani. Grammatik kategoriyaning ifoda plani. O'rganilayotgan til grammatik tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari. Grammatik ma'noni ifoda etuvchi vositalar. Grammatik kategoriyalar. Grammatik shakl va grammatik ma'no tushunchalari. So'zning sintetik va analitik shakllari. So'z turkumlari va gap bo'laklari orasidagi munosabat. So'zning morfologik strukturasi. Morfema va uning turlari. Kombinatorika tushunchasi.

5-mavzu. So'z turkumlari

So'z turkumi tushunchasi, so'z turkumi tushunchasi mezonlari va turli olimlarning so'z turkumi haqida fikrlari

6-mavzu. Ot so'z turkumi

Xorijiy tilda otning distributiv belgilari. Ularning boshqa so'z turkumlari yordamida qo'shilishi. Otning so'z turkumi sifatida morfologik va semantik xarakteristikasi. Otlarning asosiy semantik guruhlari. Son kategoriyasi. Otlarda ko'plik kategoriyasining ishlatilishi. Jamlovchi va partitiv otlar. Determinativlar. Determinativlarning so'z turkumi sifatidagi umumiy xossalari. Determinativlarning semantikasi. Kelishik kategoriyasi, kelishik kategoriyasi haqida har xil nazariyalar. Qaratqich va tushum kelishigining shakli va uning qo'llanish xususiyatlari. Aniqlik-noaniqlik kategoriyasini ifodalovchi asosiy vosita. Artiklning umumnazariy muammolari, artiklning funksiyalari, Rod kategoriyasi

7-mavzu. Sifat va ravish

Sifat so'z turkumi sifatida. Uning asosiy xususiyatlari. Sifatning semantik tasnifi. Qiyoslash kategoriyasiga oid olmoshlarning semantikasi, sintaktik xossalari, grammatik kategoriyalari va shakllari. Ravishning semantik - grammatik guruhlari. Adverbializatsiya.

8-mavzu. Son, Olmosh

Son-so'z turkumi sifatida. Conning turlari. Sonning gapdagi vazifalari.

Olmosh soʻz turkumi sifatida. Olmoshning kelishik kategoriyasi. Olmoshning semantik va strukturaviy turlari.

9-mavzu. Feʼl

Feʼl - soʻz turkumi sifatida. Uning leksik, morfologik va sintaktik xususiyatlari, umumiy va farq qiluvchi tomonlari. Feʼlning morfologik vazifasiga koʻra tasnifi: mustaqil feʼllar, oʻtimli va oʻtimsiz feʼllar, maʼno jihatidan tugallangan va tugallanmagan feʼllar. Feʼlning grammatik kategoriyalari: aspekt (tarz) kategoriyasi, nisbat kategoriyasi. Majxul nisbatning keng tarqalish sabablari. Majxul konstruksiyalarning qoʻllanish xususiyatlari. Fel mayllari. Ular toʻgʻrisidagi zamonaviy konsepsiyalar. Feʼlning semantik - grammatik guruhlari. Feʼl tizimidagi grammatik maʼnolarni ifoda qilish vositalari. Feʼlning shaxssiz formalari. Infinitiv, gerundiy va sifatdosh.

10-mavzu. Yordamchi soʻz turkumlari

Artikl, koʻmakchi, bogʻlovchi, yuklama va modal soʻzlar.

11-mavzu. Sintaksis va uning oʻrganadigan obʼekti

Morfologiya va Sintaksis. Sintaktik strukturalar. Sintaksisda modellash tushunchasi. Gapni tahlil qilish metodlari. Grammatikaning turlari: anʼanaviy grammatika, mantiqiy grammatika, strukturaviy grammatika, bevosita tashkil etuvchilarga ajratish grammatikasi, transformatsion grammatika, generativ grammatika, kelishik grammatikasi, kognitiv grammatika. Oʻrganilayotgan tilda til birliklari orasida kuzatiladigan sintaktik aloqalar turlari; Koordinatsiya, Subordinatsiya, Predikatsiya, Birlamchi va ikkilamchi predikatsiya tushunchalari. Murakkab tarkibli strukturalar. Polipredikativ qurilmalarning strukturaviy-funksional tahlili.

12-mavzu. Gap

Gap tushunchasini aniqlash xaqidagi asosiy fikrlar. Gapni aniqlashda klassik yondashuv. Gap tasnifi. Gapning maqsadga koʻra turlari: bir bosh boʻlakli va ikki bosh boʻlakli gaplar. Gapda ellipsis tushunchasi. Bir bosh boʻlakli va ikki bosh boʻlakli gaplarning farqi.

13-mavzu. Gapning muloqot maqsadiga koʻra va tuzilishiga koʻra turlari

Gap – kommunikatsiya birligi sifatida, gapning vazifasi, tuzilishi. Asosiy va ikkinchi darajali boʻlaklar. Ega. Eganing ifoda vositalari. Kesim - gapning asosiy belgisi sifatida. Modallik tushunchasi. Kesimning asosiy xususiyati. Modallik kategoriyasining ifoda usullari. Soʻz birikmasi. Birikma hosil boʻlish omillari. Soʻz birikmasining strukturaviy - funksional tipologiyasi. Soʻz birikmasining komponentlari oʻrtasidagi semantik munosabatlar. Gap boʻlaklarining strukturaviy tiplari. Gap boʻlaklari va soʻz turkumlari oʻrtasidagi munosabat. Predikativlik munosabatlarning oʻziga xos shakllariga ega boʻlgan gaplar. Qisqartirilgan sintaktik strukturaga ega boʻlgan gaplar. Toʻliqsiz gaplar. Atov gaplar.

Polipredikativlik va murakkablashgan gaplar. Qo'shma gaplar. Bog'langan qo'shma gaplar. Ergashgan qo'shma gaplar.

4. O'RGANILAYOTGAN TIL TARIXI

1-mavzu. Roman - german tillari haqida umumiy ma'lumot

Roman va german tillarining hind-yevropa tillar oilasida tutgan o'rni. Hozirgi zamon roman va german tillari, ularning tarqalishi va tasnifi. Roman va German qabilalari haqidagi ma'lumotlar: (Piteas, Yuliy Sezar, Tatsit) roman va german qabilalarining tasnifi va "xalqlarning buyuk ko'chishi" davrida ularning joylashishi. Roman - german va roman tillarining o'ziga xos xususiyatlari: undoshlarning birinchi ko'chishi, Grimm qonuni, Verner qonuni, unlilarning o'zgarishi, otlarning turlanish tizimi, fe'llarning miqdor o'zgarishi va suffiksli fe'llarga ajralish tizimi, qadimgi alifbo, roman va german tillarining eng muhim yozma yodgorliklari va ularning tasnifi.

2-mavzu. Tillar tarixini davrlashtirish muammosi

Yevropa qit'asida Kelt qabilalari. Rim qo'shinlarining Britaniya orollarini bosib olishi, Rimliklar qurgan tarixiy obidalar. Mintaqada g'arbiy german qabilalari va ularning Rim bilan aloqasi. Anglo-sakson, friz va yut qabilalarining Britaniya orollarini istilo qilishi va anglo – sakson davlatlarining yuzaga kelishi. Lotin tili va uning roman tillarining shakllanishidaagi o'rni va ahamiyati. Qadimgi alfavitlar va yozma yodgorliklar Nemis tilining paydo bo'lish tarixi. Roman-german tillari tovush tizimining tarixiy qonuniyatlari; palatallashuv. Sonor undosh birikmalari oldida unlilarning cho'zilishi, keyingi undoshning tushib qolishi natijasida unlilarning cho'zilishi. Undoshlarning birinchi va ikkinchi ko'chishi

3-mavzu. Morfologiya

Roman-german tillari morfologiyasi. Otning grammatik kategoriyalari: rod, son, kelishik. Negiz asosida otlarning qadimgi tasnifi. Otlarda ko'plik shakllarining hosil bo'lishi va ularning turlari. So'zning morfologik strukturasi. Ichki fleksiya yordamida o'zakdagi unlining o'zgarishi. Tashqi fleksiya. Fleksiyasiz tovush almashinishi.

4-mavzu. Qadimgi german va roman tillarida sifat, olmosh va son

Sifatning ikki xil turlanishi: kuchli va kuchsiz turlanish, turlanishlarning paydo bo'lishi. Kishilik olmoshlari, olmoshlarda grammatik kategoriyalar: shaxs, son (ikkilik sonining mavjudligi), Ko'rsatish olmoshlarning paydo bo'lishi. Sanoq sonlar. Tartib sonlar.

5-mavzu. Qadimgi roman-german davrida fe'l

Kuchli va kuchsiz fe'llar. Preterit – prezent fe'llar va ularning morfologik xususiyatlari. Suppletiv fe'llar. Fe'llarning asosiy grammatik kategoriyalari: shaxs, son, zamon, mayl. Fe'lning analitik shakli masalasi: Nisbat kategoriyasi.

6-mavzu. Qadimgi roman va german tillarida sintaksis

Sintaksis. Gap turlari. So‘roq gaplarda so‘z tartibi. Gapda bosh bo‘laklarning ifoda etilishi. Sodda gapda sintaktik aloqalarning ifodalanishi. Kelishiklarning vazifalari.

7-mavzu. Qadimgi roman- german tillari lug‘at boyligi

Roman-german tillari lug‘at tarkibi va ularning taraqqiyoti.

Lug‘at tarkibining xususiyatlari. umum hind – yevropa va umum roman va german so‘zlari, lug‘at tarkibining boyib borishi va uning turli yo‘llari: Affikslar yordamida so‘zlar yasash. So‘z yasaliş jarayonining mahsuldor va kam mahsullik xususiyatlarini aks ettiruvchi affikslar; Qo‘shma so‘zlar. qo‘shma so‘zlarni hosil qilish yo‘llari. Tovush almashishi (umlaut) ; Eski so‘zlarning yangi ma’noga ega bo‘lishi. O‘zlashtirma so‘zlarning ishlatilishi.

8-mavzu. O‘rganilayotgan til tarixining o‘rta davri

O‘rta davrning asosiy tarixiy voqealari. Unlilar tizimining o‘zgarishi. Urg‘usiz unlilarning hosil bo‘lishi va ularning keyinchalik tushib qolishi. O‘rta davrda unlilarning cho‘zilishi va qisqarishi. Diftonglarning cho‘zilishi va qisqarishi. Diftonglarining o‘rta davrda cho‘zilishi va qisqarishi. Diftonglarining o‘rta davrda monoftonglashuvi. Yangi diftonglarning hosil bo‘lishi. Undoshlar tizimining o‘zgarishi. O‘rta davrda grafikasidagi o‘zgarishlar. Morfologiya. 12-15 asrlarda morfologiyada sodir bo‘lgan o‘zgarishlar. Otlarning turlanishida turlanishida kelishiklarning soddalashib borishi va ularning predlogi birikmalar bilan almashtirilishi. Sifat darajalari. Qiyosiy darajalarda analitik shaklning yuzaga kelishi. Olmoshlarning turlanishida ikki kelishikning tizimga o‘tishi. Ko‘rsatish olmoshlarida ikki turning hosil bo‘lishi: yangi olmoshlarning paydo bo‘lishi. Aniq va noaniq artikllarning paydo bo‘lishi. Kuchli fe‘llar tizimidagi o‘zgarishlar. Fe‘l bo‘yicha hozirgi zamon sifatdosh shakllarning o‘ziga xos xususiyati. Fe‘lning aniq, majhul va o‘tgan zamon shakllarining yuzaga kelishi.

Ravishdosh va infinitivning paydo bo‘lishi. Ravishlarning suffikslar yordamida yasaliş. Suffikslarning soddalashuvi.

9-mavzu. Roman- german tillarida sintaksis

Gapning bosh bo‘laklaridagi qat’iy tartibning asta – sekin qaror topishi. Qo‘shimcha gaplarning rivojlanishi. O‘rta davr lug‘at tarkibining o‘ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy tuzimning o‘zgarishi, hunarmanchilik, savdo-sotiq va qishloq xo‘jaligi taraqqiyoti munosabati bilan lug‘at tarkibining boyib borish yo‘llari. Eskirgan so‘zlarning yangi ma’noda ishlatilishi, affikslar yordamida yangi so‘zlarning ishlatilishi. Ikki til: ya’ni skandinav va fransuz tillari hisobiga ingliz va nemis tili lug‘ati tarkibining boyib borishi.

10-mavzu. Tillar taraqqiyotining yangi davri

Roman –german tillari taraqqiyoti tarixining yangi davridagi asosiy tarixiy

voqealari. Milliy tilning vujudga kelishida poytaxt shevasining ahamiyati. Maxalliy shevalarning saqlanib qolishi va ularning ijtimoiy ko‘rinishlari. Kasb – hunar jargonlarining paydo bo‘lishi. Kitob nashr qilinishi munosabati bilan milliy til yozma shaklining keng tarqalib borishi. Yangi davrda sodir bo‘lgan asosiy fonetik o‘zgarishlar. “Unlilarning buyuk ko‘chishi”. Urg‘usiz bo‘g‘indagi unlilarning tushib qolishi. Yangi unli tovushlarning paydo bo‘lishi. Unlilar va undoshlar tizimida sodir bo‘lgan boshqa o‘zgarishlar. Tillar grammatik tizimida sodir bo‘lgan o‘zgarishlar. Fe’llarning noto‘g‘ri tuslanishi tizimidan to‘g‘ri fe’llar guruhiga o‘tishi. Majhul nisbatning rivojlanishi, ish – harakat va holat passivi ma’nolarning farqlanishi.

II.2.Seminar mashg‘ulotlari bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg‘ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Leksikologiyaning maqsadi va vazifalari.
2. Semasiologiya: So'zlarning fonetik va semantik aspektlari. Kontekst turlari, ma'noning turlari va so'zning leksik-semantik variantlari, semantik maydon. Monosemiya, polisemiya, giper-giponimiya muammolari. Sinonim, antonim va omonimlar va ularning tasnifi.
3. So'zning morfologik qurilishi: morfemalar tiplari va sinflari. So'z tuzilishidagi diaxronik va sinxronik qarash. Morfema va allomorfemalar.
4. So'z yasash: leksik nom berishda so'z yasashning roli va o'mi. Konversiya, uning kelib chiqishi va asoslari. Qo'shma so'zlarni ona tiliga tarjima qilishning yo'llari. Qisqartma so'zlar.
5. Frazologiya: turg'un va erkin birikmalarni farqlash muammosi. Ularni farqlovchi belgilar. Frazelogik birliklar va ularni tarjima qilish muammolari.
6. Etimologiya: O'rganilayotgan tilda paydo bo'lgan so'zlar va boshqa tillardan kirib kelgan so'zlar va ularning turlari, o'zlashtirilishi, assimilyatsiya, internatsional so'zlar va etimologik dubletlar.
7. Leksikografiya: o'rganilayotgan til lug'at tarkibining umumiy tasnifi.
8. Nazariy grammatika fanining maqsadi va predmeti.
9. Til va nutq. Grammatikada metod va nazariy yo'nalishlari. Grammatik tahlil usullari.
10. So'zning morfologik qurilishi: morfemalar tiplari va sinflari. So'z tuzilishidagi diaxronik va sinxronik qarash. Morfema va allomorfemalar.
11. Morfologiya. Grammatik shakl va grammatik ma'no. Grammatik ma'noni ifodalash usullari.
12. O'rganilayotgan tildagi so'zlarni turkumlarga ajratish.

- 13.O'rganilayotgan til morfologiyasi. O'rganilayotgan tilda ot so'z turkumi va uning grammatik kategoriyalari.
- 14.O'rganilayotgan tilda fe'l so'z turkumi. Fe'lning strukturasi va grammatik kategoriyalari.
- 15.O'rganilayotgan tilda fe'lning semantik xususiyatlari.
- 16.O'rganilayotgan tilda Sintaksis. So'z birikmasi va sodda gap.
17. Sintaksis. Sintaktik birliklar. Sintaktik aloqalar turlari. So'z birikmalarining asosiy belgi va xossalari.
18. Gap nazariyasi. Gapning ta'rifi va klassifikatsiyasi. Mikro va makrosintaksis. Gapni tahlil qilish metodlari.
19. O'rganilayotgan tilda gapning tuzilish jihatdan turlari.
- 20.O'rganilayotgan tilda qo'shma gap turlari.
- 21.Nazariy fonetikaning maqsad va vazifalari.
- 22.Fonologik nazariyalar.
- 23.O'rganilayotgan tilda talaffuzning asosiy turlari.
- 24.O'rganilayotgan tilda unli tovushlar tizimi.
- 25.O'rganilayotgan tilda undosh tovushlar tizimi.
- 26.Fonemalarning nutqdagi o'zgarishi.
- 27.O'rganilayotgan tilda bo'g'in tuzilishi.
- 28.O'rganilayotgan tilda so'z urg'usi.
- 29.O'rganilayotgan tilda ohang tuzilishi.
30. Fonostilistika va uning asosiy xususiyatlari.
31. Roman-german tillari haqida umumiy ma'lumot.
32. Tillar taraqqiyotining yangi davri
33. Roman-german tillari taraqqiyoti tarixining yangi davridagi asosiy tarixiy voqealari.
34. Milliy tilning vujudga kelishida poytaxt shevasining ahamiyati. Mahalliy shevalarning saqlanib qolishi va ularning ijtimoiy ko'rinishlari.
35. Kasb hunar jargonlarining paydo bo'lishi. Kitob nashr etish
36. Yangi davrda sodir bo'lgan asosiy fonetik o'zgarishlar. Tillar grammatik tizimida sodir bo'lgan o'zgarishlar.
37. Fe'llarning noto'g'ri tuslanishi tizimidan to'g'ri fe'llar guruhiga o'tishi.
38. Majhul nisbatning rivojlanishi, ish harakat va holat.

Seminar mashg'ulotlari multimedia vositalari bilan jihozlangan auditoriyada o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Leksikologiya va til.
2. So'zlarning fonetik va morfologik aspektlari.
3. Lug'at tarkibining sifat va son jihatlari.
4. Arxaizmlar va neologizmlar.
5. Leksik nomlanishning faolligi va lug'at tarkibining boyish yo'llari.
6. Til lug'at tarkibining etimologik jihatdan tasnifi.
7. So'z ma'nosining tuzilishini o'rganishda paradigmatika va sintagmatikaning roli.
8. Ma'noning turlari va so'zning leksik - semantik ma'nolari.
9. Sinonim, antonim va omonimlar.
10. So'zning morfologik qurilishi.
11. Turg'un va erkin birikmalar.
12. So'z birikmasining o'xshashligi va farqi.
13. So'zlarning etimologiyasi.
14. Matnlarni leksik tahlil etish
15. Tilda fonologik nazariyalar.
16. O'rganilayotgan tilda talaffuz turlari.
17. O'rganilayotgan tilda tovushlar qisqarishi (reduksiya turlari).
18. O'rganilayotgan tilda unli tovushlar.
19. O'rganilayotgan tilda undosh tovushlar.
20. O'rganilayotgan tilda monoftong, diftong va triftonlar.
21. O'rganilayotgan tilda ohang va uning turlari.
22. O'rganilayotgan tilda so'z urg'usi va ma'no urg'usi.
23. Sintagma va uning qo'llanilishi.
24. Fonostilistika va uning asosiy hususiyatlari.
25. Gapda so'zlarning ma'noli birikish usullari.
26. Ot so'z turkumi va uning grammatik kategoriyalari.
27. Fe'l so'z turkumi va uning grammatik kategoriyalari.
28. Sifat so'z turkumi va uning turlari.
29. Son kategoriyasi.
30. Gapning tuzilishiga ko'ra turlari.
31. Gapning ifoda maqsadiga ko'ra turlari.
32. O'rganilayotgan tilda qo'shma gaplar.(Bog'langan qo'shma gap va ergashgan gapli qo'shma gap)
33. Gapda sintaktik aloqalar turlari.
34. Birlamchi va ikkilamchi predikatsiya tushunchalari.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

Fan bo'yicha kurs ishi. Kurs ishi fan mavzulariga taalluqli masalalar yuzasidan talabalarga yakka tartibda tegishli topshiriq shaklida beriladi. Kurs ishining hajmi, rasmiylashtirish shakli, baholash mezonlari ishchi fan dasturida va tegishli kafedra

tomonidan belgilanadi. Kurs ishini bajarish talabalarda fanga oid bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qilishi kerak.

Kurs ishi uchun taxminiy mavzular:

1. Semasiologiya: So'zlarning fonetik va semantik aspektlari
2. Kontekst turlari, ma'noning turlari va so'zning leksik-semantik variantlari, semantik maydon.
3. Monosemiya, polisemiya, giperonimiya -giponimiya muammolari.
4. Sinonimlar va ularning tasnifi
5. Antonimlar va ularning tasnifi
6. Omonimlar va ularning tasnifi.
7. So'zning morfologik qurilishi: morfemalar tiplari va sinflari.
8. So'z tuzilishi, diaxronik va sinxronik qarashlar.
9. Morfema va allomorfemalar.
10. So'z yasash: leksik nom berishda so'z yasashning roli va o'rni.
11. Konversiya, uning kelib chiqishi va asoslari.
12. Qo'shma so'zlarni ona tiliga tarjima qilishning yo'llari.
13. Qisqartma so'zlar.
14. Frazologiya: turg'un va erkin birikmalarni farqlash muammosi.
15. Frazologik birliklar va ularning shakllanish etimologiyasi
16. Etimologiya: O'rganilayotgan tilda paydo bo'lgan so'zlar va boshqa tillardan kirib kelgan so'zlar va ularning turlari, o'zlashtirilishi, assimilyatsiya.
17. Internatsional so'zlar va etimologik dubletlar.
18. Leksikografiya: o'rganilayotgan til lug'at tarkibining umumiy tasnifi.
19. So'zlarning fonetik va fonologik aspektlari.
20. O'rganilayotgan tilda talaffuzning stilistik xususiyatlari.
21. Muloqot jarayonida talaffuzning kommunikativ xususiyatlari.
22. O'rganilayotgan tilda tovushni o'rganishda asosiy yo'nalishlar.
23. O'rganilayotgan tilda variantlarida o'ziga xos fonetik xususiyatlar.
24. O'rganilayotgan tilda unli tovushlar.
25. O'rganilayotgan tilda undosh tovushlar.
26. O'rganilayotgan tilda ohang turlari.
27. O'rganilayotgan tilda urg'uning turlari.
28. So'zning morfologik qurilishi: morfemalar tiplari va sinflari.
29. So'z tuzilishidagi diaxronik va sinxronik qarash. Morfema va allomorfemalar.
30. Grammatik kategoriyalar, grammatik shakl va grammatik ma'no.
31. O'rganilayotgan tilda so'zlarning turkumlarga ajratishning asosiy tamoyillari.
32. O'rganilayotgan tilda morfologiyasi. Ot so'z turkumi va uning grammatik kategoriyalari.
33. O'rganilayotgan tilda fe'l so'z turkumi. Fe'lning strukturasi va grammatik kategoriyalari.
34. O'rganilayotgan tilda fe'lning semantik xususiyatlari
35. O'rganilayotgan tilda Sintaksis. So'z birikmasi va sodda gap.
36. Sintaksis. Sintaktik birliklar. Sintaktik aloqalar turlari.
37. So'z birikmalarining asosiy belgi va xossalari.
38. Gap nazariyasi. Gapning ta'rifi va klassifikatsiyasi.

III.

39. Mikro va makrosintaksis.
40. Gapni tahlil qilish metodlari.

V. Fan o‘qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o‘zlashtirish natijasida talaba:

- ☐ o‘rganilayotgan xorijiy til fonetik strukturasi, grammatik qurilishi va lug‘at tarkibining asosiy tushunchalari va kategoriyalari to‘g‘risida **tasavvur va bilimga ega bo‘lishi**;
- ☐ talaba lisoniy muloqot jarayonlarini tahlil qilish usullarini qo‘llash, nutqiy muloqot muammolari bo‘yicha to‘g‘ri qaror qabul qilish **ko‘nikmalariga ega bo‘lishi**;
- ☐ tilshunoslik nazariyasi asoslarini, lingvistik qonunlar, tushunchalar kategoriyalarini, muloqot jarayonlarining funksional diskurs xususiyatlarini **bilishi va ulardan foydalana olish malakasiga ega bo‘lishi kerak**.

IV.

VI. Ta’lim texnologiyalari va metodlari:

- ☐ ma’ruzalar;
- ☐ interfaol keys-stadilar;
- ☐ seminarlar (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar);
- ☐ guruhlarda ishlash;
- ☐ taqdimotlarni qilish;
- ☐ individual loyihalar;
- ☐ jamoa bo‘lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtirish, tahlil natijalarini to‘g‘ri aks ettira olish, o‘rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo‘yicha yozma ishni topshirish.

Asosiy adabiyotlar

1. Abduazizov A.A. English Phonetics. Tashkent, 2007.
2. Antrushina G.B. Leksikologiya angliyskogo yazika. Moskva.: “ Drofa”, 2006
3. Blokh M.Y. Theoretical Grammar of the English Language. M, 2004
4. Eastwood J. Oxford guide to English grammar. Oxford, OUP, 2002.
5. Hogg R. Cambridge History of the English language, Volume I, 2005.
6. Iriskulov M., Kuldashev A. Theoretical Grammar of the English Language. T.2020
7. Muminov O.M. Lexicology of the English language. T, 2006.
8. Peter Roach “English phonetics and phonology” Camb.Univ. press, 2000, 2 nd edition
9. Rastorguyeva T. A. “A history of the English language”. M.: Vlados, 2003.
10. Qo‘ldoshev A. “Ingliz tili tarixi”. T. 2011 (ingliz tilida)

Qo‘shimcha adabiyotlar

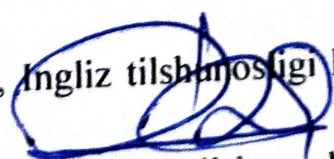
1. Arnold I.V. The English Word. Moskva, 1986

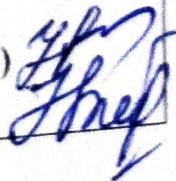
2. Arseneva A.A i dr. Vvedenie v germanskuyu filologiyu. Moskva. 1983
3. Davletbaeva D.N. Lectures on English lexicology Kazan-2010
4. Downing A. English Grammar. A University Course. Routledge, 2006, 640 p
5. Ginzburg. R.Z., Xidekel S.S., Knyazeva G.Yu., Sankin A.A. A course in Modern English Lexicology. Moskva, 1979
6. Hogg R. An Introduction to Old English. Edinburgh Univer Press, 2002, 174p
7. Ilish.B.A. "Istoriya angliyskogo yazika".-M., 1983 (ingliz tilida).
8. Kunin G. Historical changes and English word-formation: New vocabulary items.- N.Y., 1986
9. Kuxarenko V.A. Praktikum po stilistike angliyskogo yazika. M.: Visshaya shkola, 1986

VI. Axborot manbalari

1. <http://www.britishcouncil.org>
2. <http://www.bbc>
3. <http://encyclopedia.farlex.com>
4. <http://tpot.ru/index.html>. <http://www.oup.co.uk>
5. www.onestopenglish.com. <http://youreng.narod.ru/teoper.html>
6. Website dedicated to linguistics: www.linguist.org
7. Russkiy filologicheskii portal: www.philology.ru
8. www.natlib.uz
9. www.dissercat.ru
10. www.nauka.ru
11. www.dissorg.com
12. www.uzscience.uz
13. www.linguist.org

VII. Fan dasturi Buxoro davlat universiteti o'quv-metodik Kengashining 2024-yil «30» avgust dagi 1-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan va tasdiqlashga rozilik berilgan.

VIII. Fan uchun mas'ul:
Rasulov Z.I. – BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrasi mudiri, filologiya fanlari doktori (DSc), professor
N.N.Xayrulloeva - BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrasi o'qituvchisi, PhD

IX. Taqrizchilar:
Tursunov M.M. – BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrasi dotsenti, (PhD)
Djumayeva N. D. - BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrasi dotsenti, PhD